

1. Ахременко А. С. Политический анализ и прогнозирование : учеб. пособ. / А. С. Ахременко. – М. : Гардарики, 2006. – С. 146. 2. Romesburg C. Cluster Analysis for Researchers / Charles Romesburg. – Raleigh, North Carolina : Lulu.com, 2004. – С. 11. 3. Ахременко А. С. Политический анализ и прогнозирование : учеб. пособ. / А. С. Ахременко. – М. : Гардарики, 2006. – С. 131. 4. Schedler A. Democrats with adjectives: Linking direct and indirect measures of democratic support / Andreas Schedler, Rodolfo Sarsfield // European Journal of Political Research. – 2007. – Vol. 46, № 5. – P. 637–659. 5. Rudra N. Welfare States in Developing Countries: Unique or Universal? / Nita Rudra // Journal of Politics. – 2007. – № 69. – P. 378–396. 6. Королюк Ю. Г. Кластерний аналіз регіональних систем

у контексті державного регулювання соціально-економічного розвитку / Ю. Г. Королюк // Держава та регіони. Серія Державне управління. – 2009. – № 4. – С. 175. 7. Сьєрґіна С. Г. Кластерний аналіз як основа типологізації сучасних форм правління / С. Г. Сьєрґіна // Проблеми законності : респ. міжвід. наук. зб. – Х., 2009. – Вип. 100. – С. 101–113. 8. Черкашин К. Електоральна диференціація території України / К. Черкашин // Політологічний вісник. – 2004. – № 16. – С. 160–173. 9. Народні депутати України VI скликання (2007–) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site/p_deputat_list.

Надійшла до редколегії 16.03.12

УДК 324+321.7

Р. Панухник, асп., КНУТШ

МОДЕЛІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ВИБОРУ В КРАЇНАХ З РОЗВИНЕНОЮ ДЕМОКРАТІЄЮ ТА В ДЕМОКРАТІЯХ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Досліджено класичні моделі електорального вибору: соціологічну, соціально-психологічну та раціонального вибору. Виявлено, що вищезазначені моделі діють із різною ефективністю залежно від рівня демократизації суспільства. Запропоновано додати контекстну складову до аналізу електорального вибору.

Ключові слова: моделі електорального вибору, нові демократії, контекстні ефекти

Исследованы классические модели электорального выбора: социологическая, социально-психологическая и рационального выбора. Выявлено, что вышеупомянутые модели действуют с разной эффективностью в зависимости от уровня демократизации общества. Предложено добавить контекстную составляющую к анализу электорального выбора.

Ключевые слова: модели электорального выбора, новые демократии, контекстные эффекты

Classical models of electoral choice: sociological, socio-psychological and rational choice model are researched. These models have varying efficiency depending on the level of society democratization, which was noticed by author. It was proposed to add contextual component to the electoral choice analysis.

Keywords: models of electoral choice, new democracies, contextual effects

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Серед існуючих моделей електорального вибору, три найбільш вживані та визнані науковим співтовариством будуть обговорені в даній статті: соціальна модель розломів, модель партійної ідентифікації і раціональна економічна модель. Ці моделі є найбільш впливовими в контексті дослідження розвинених демократій. При застосуванні цих моделей до нових демократій, необхідно нагадати, що вони обмежені в своїй здатності пояснити варіації електорального вибору в основному через відмінності соціальних та політичних умов, що характеризують демократії, що розвиваються.

Існуючі моделі не можуть пояснити і проаналізувати абсолютно різні моделі електорального вибору регіону з боку виборців з аналогічними композиційними властивостями. На відміну від основних положень цих моделей, індивідуальні виборці піддаються дії різних соціальних і політичних контекстуальних факторів, в зв'язку із чим електоральний вибір може бути спричинений взаємодією між індивідуальними рисами і тими контекстами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Підвищення уваги до виборчих змін почалася з доказів того, що клас і релігійні розбіжності відчували зменшення впливу на електоральний вибір. Наприклад, С. Ліпсет у своїх дослідженнях продемонстрував зниження рівня класового голосування для декількох західних демократій [1]. Подібні дослідження у Я. Макалістера, М. Франкліна [2], Дж. Бейкера, Р. Інглхарт, С. Ерссона та ін.

Свої бачення розв'язання проблеми ефективності моделей електорального вибору з різним рівнем становлення демократії запропонували Р. Андерсон, С. Бартоліні, Д. Батлер, Р. Далтон [3], П. Норріс, Д. Сандерс, М. Торкал, М. Фіоріна та ін.

Метою статті є порівняння особливостей класичних моделей електорального вибору в період становлення демократичного політичного режиму у порівнянні країнами із розвиненою демократією.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Перший підхід, який часто називають соціологічним, моделлю соціального розколу Колумбійською моделлю був започаткований П. Лазарсфельдом і його колегами з Колумбійського університету.

Центральним припущенням соціологічної моделі є те, що членство в одній і тій же соціальній групі передбачає спільні інтереси та аналогічні ідентифікації. Так, головним висновком П. Лазарсфельда [4] було те, що більшість виборців проголосували відповідно до їх первинної політичної прихильності. Крім того, С. Ліпсет і С. Роккан [5] представили порівняльно-історичний аналіз прихильностей виборців та партійних систем в європейських країнах. Вони приписують сучасні політичні розбіжності характеристикам історичних процесів, які відбулися під час революцій, як в загальнодержавному вимірі, так і в промисловому.

З цього підходу було отримано ряд конкретних гіпотез, центральним принцип яких є "політична однорідність соціальної групи" [6]. Іншими словами, соціологічна модель прогнозує електоральний вибір базуючись головним чином на соціальній позиції. Зокрема, релігія і клас були визначені як два основних розколи в європейських демократіях.

З приводу стабільності та універсальності даної моделі виборчих угруповань ведуться постійні дебати. Так, можна звернутися до серії досліджень [7], що переконливо доводить, що інституціоналізація партійних систем в країнах з менш розвиненою демократією є слабкою, і партії часто не мають міцних укоріненнь в суспільстві. Таким чином, соціологічна модель, що насамперед передбачає стабільні зв'язки між політичною партією і виборцями – виявляється менш ефективною в менш розвинених демократіях.

Соціологічна модель також має обмеження в поясненні змін, що виникають в голосуванні через економічні чинники, специфічні для кожних виборів. Соціальні фактори можуть пояснити довгострокові стабільності електорального вибору, але не пояснюють зміни, які

відбуваються в електоральній поведінці у різних виборах, так само як і вони не пояснюють, чому люди, які належать до певних соціальних груп голосували так, як це очікувалося, будуть робити інші соціальні групи. Ці обмеження привели до формулювання Мічиганської психосоціальної моделі.

Модель партійної ідентифікації, яку часто називають Мічиганською моделлю електорального вибору, була розроблена А. Кемпбеллом та співав. [8]. Їх основним припущенням було те, що виборці, здебільшого, неосвічені і апатичні відносно політики. Автори стверджували, що виборці мають міцний психологічний зв'язок із політичними партіями, і ця партійність є найбільш важливим фактором, що визначає виборче рішення. А. Кемпбелл та співав. визначили ці психологічні прихильності як причини партійної ідентифікації. У соціо-психологічній моделі "почуття особистої прихильності, які людина відчуває по відношенню до групи за своїм вибором називається ідентифікацією, а по відношенню до політичних партій, як груп – партійною ідентифікацією" [9].

Коли Мічиганська модель була застосована до усталених демократій у Західній Європі, включаючи Великобританію, Францію і Норвегію, перші виборчі дослідження підтвердили, що більшість виборців виявили партійну ідентифікацію, і що це почуття прихильності було тісно пов'язане з електоральною поведінкою в цих країнах. У 1964 році, наприклад, 96 % британських громадян ідентифікували себе з однією з трьох основних партій, а 44 % мали "сильні" прихильності.

Проте з середини 1970-х років Мічиганська школа зіткнулася із серйозними викликами. Панельні дослідження у різних країнах, у тому числі в Канаді, Нідерландах, Швеції, Японії і Великобританії, засвідчили, що партійна ідентифікація перейшла від послідовних виборів до відповіді на короткострокові зміни істотних умов праці та інших переваг, а не доказів стабільного, довгострокового укорінення в ході виборів і політичних орієнтацій.

Роль партійності оскаржується, оскільки виникають труднощі не тільки в її застосуванні до виборчих систем, які не є по суті двопартійними, як це має місце в більшості країн Західної Європи [10], але особливо з твердженням, що відбувається поступове ослаблення об'єднання людей в політичні партії в США [11] і в Європі [12], яке ставить під сумнів тезу про стабільність партійності і вказує на зміщення прогресивних виборців по відношенню до політичних партій.

Важливо зазначити, що вищенаведена дискусія не має на увазі, що модель партійної ідентифікації не має ніякого відношення до нових демократій. Інші дослідження звертали більше уваги на можливість партійності в нових демократичних державах. У своєму дослідженні про засоби масової партійності в Росії, Т. Брейдер і Дж. Такер стверджували, що "зародження партійної ідентифікації видно серед значної кількості російського електорату", і, відповідно до їх аналізу, ця партійність має раціональну основу в тому, що "виборці показують лояльність щодо політичних партій, чії платформи розумно відповідають інтересам і переконанням виборців" [13]. Дискусуючи стосовно популярного виду партійної політики в пострадянській Росії та Україні (наприклад, фрагментованості і особистісній основі), А. Міллер і Т. Клобукар також показали, що "значущі партійні прихильності і розвиток партійної диференціації між громадянами не завжди вимагає довгого періоду часу" [14].

У результаті виборча нестійкість партійної системи має важливе значення в демократіях, що розвиваються. У цих умовах, питання про партійні уподобання часто ототожнюється із електоральними намірами, а не самою партійною ідентифікацією. Крім того, довговіч-

ність такої переваги не легко простежити через тенденцію виборців часто міняти політичні партії.

Третя модель електорального вибору називається модель раціонального вибору, Рочестерська модель, або ж економічна модель голосування.

Теоретичні основи для економічного пояснення поведінки виборців були представлені Е. Даунсом в праці "Економічна теорія демократії" [15]. Ця теорія зазвичай згадується як теорія раціонального вибору.

Робота моделі базується на трьох основних посылах: 1) всі рішення – ті, які зроблені виборцями і політичними партіями – раціональні, тобто, спираються на задоволення власного інтересу і застосовуються відповідно до принципу максимізації корисності дії, 2) демократична політична система передбачає рівень узгодженості, що підтримує прогнози про наслідки рішень, прийнятих виборцями і політичними партіями, тобто їхні агенти – виборці, партії і уряд – відповідальні і відповідні, що дозволяє робити прогнози про наслідки результатів різних виборів, і 3) демократична система передбачає, – незважаючи на узгодженість, зазначену у попередньому пункті – рівень невизначеності, дуже важливий при врахуванні різних варіантів.

Ця модель передбачає, що виборці є корисливими, шукаючими способи задовольнити власні інтереси, агентами і, що їх поведінка, пов'язана з раціональністю в політиці, суть якої була влучно схоплена в твердженні В. О. Кі, що "виборці не дурні" [16].

Особисте сприйняття і політична поведінка залежить від того, як індивід інтерпретує характер проблеми і на що він покладає відповідальність. Тобто, в США, люди, ймовірно, приписуючи своє благополуччя в рахунок своєї важкої праці, поєднують їх особисті фінансові ситуації з політичною оцінкою економічних показників діяльності уряду тільки тоді, коли вони вважають, що уряд частково відповідальний за їх фінансове благополуччя. М. Льюїс-Бек також визначив незначний вплив особистих економічних умов на голосування, хоча він підтвердив наявність майже всіх інших аспектів економічної оцінки в тому числі ретроспективні, проспективні, і афективні оцінки урядових економічних показників. Він дійшов висновку, що "...оцінка їх (виборців) особистих обставин не в змозі проявляти ніякого впливу на голосування, прямого чи непрямого" [17].

Можна зазначити, що велика кількість досліджень аналізує економічні голосування в контексті розвиненої демократії, стверджуючи актуальність економічних умов у поясненні електорального вибору. Проблема неузгодженості таких висновків, проте, залишається і варіюється в залежності від країни і з плином часу в межах однієї країни.

При цьому вважається, важливо усвідомлювати відмінності – основні або нюанси – при спробі застосувати будь-яку з цих моделей до нових демократій. Політичні реалії в нових демократіях підвищили теоретичні проблеми для Ротчестерської моделі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Основні висновки автора представлені в табл. 1. Важливо відзначити, що після третьої хвилі демократизації, важливість електоральної політики в нових демократіях набуває більшого значення.

Тим не менш, моделі електорального вибору в нових демократіях як і раніше слабкорозвинені. Дослідження електорального вибору в нових демократіях викликає серйозні запитання. Більшість досліджень електорального вибору, здається, просто застосували західні теорії, не враховуючи унікальність політичного контексту. Існуючі моделі електорального вибору, таким

чином, мають лише обмежену корисність при аналізі електоральної політики в нових демократіях. Загалом, партійна політика в демократіях, що розвиваються, не в змозі укоренитися в суспільстві. У цих умовах традиційні моделі, що підкреслюють довгострокові зв'язки, такі

як соціальні розколи і партійні прихильності мають менше значення. Як говорилося вище, конкретні моделі раціонального економічного голосування в нових демократіях значною мірою залежать від політичних і соціальних контекстів.

Таблиця 1. Ефективність базових моделей електоральної поведінки в країнах зі стабільним демократичним режимом та в нових демократіях

№	Критерій	Стабільні демократії / Нові демократії	Колумбійська модель	Мічиганська модель	Рочестерська модель
1.	Основний чинник електорального вибору	Стабільні демократії	Ця модель визнана як доречна в рамках досліджень розвинутих демократій, в яких є відносно закріплені виборчі переваги і стабільний зв'язок між виборцями і політичними партіями. У європейському контексті, однак, триває дискусія з приводу стабільності партійної системи, і останні дослідження в даний час ставлять під сумнів актуальність традиційної структури розщеплень	Актуальна в США (на що і була розрахована), адже базується на припущенні про стабільну [двопартійну] партійну систему та високий рівень політичної культури.	Раціональна економічна модель походить від контексту передових демократій, як і інші моделі електорального вибору.
		Нові демократії	Застосування соціальної моделі розколів для нових демократій має менше значення, ніж, наприклад, вивчення соціальних і політичних контекстів. У цьому випадку одним з основних недоліків соціологічної моделі є її надмірний акцент на соціальній структурі в створенні розколу. У нових демократіях соціальні розколи не стабілізують виборчі угруповання, замість цього розколи часто призводять до збільшення виборчої волатильності.	Застосовуючись для нових демократій без змін, ця модель стикається з труднощами, оскільки партії в нових демократіях, в кращому випадку, знаходяться в процесі зародження, і партійні системи є вкрай нестійкими. Крім того, в нових демократіях, прихильності до політичних партій найчастіше тісно пов'язані з харизматичними лідерами, що робить практично неможливим процес розрізнення партійності від підтримки конкретного політика, а початковий розвиток масової партійності в нових демократичних країнах часто поширений в створеній формі в сторону тільки однієї політичної партії.	В цілому, низький рівень інституціоналізації партійної системи і відсутність програмного зв'язку між партією і виборцем (натомість, харизматичні і клієнтурні зв'язки) створюють серйозні проблеми для урядової підзвітності. У цих умовах, можливі лише, в кращому випадку, маргінальні впливи економічних умов на електоральну поведінку. Таким чином, у той час як все більше досліджень з економічної теорії голосування визнає значимість економічних умов, вони також визнають, можливість кардинально іншого впливу в нових демократіях.
2.	Географічне охоплення	Стабільні демократії		Європейський електорат, у більш широкому сенсі, розвинув організаційні зв'язки із класовими і релігійними політичними партіями, що замінило роль партійності в США, як короткий шлях до визначення електорального вибору. У цих умовах ідентифікація з партіями само по собі не вдалося розвинути серед європейців. Як результат, у європейському контексті, партійна ідентифікація менш стабільна, ніж саме голосування. Східна Азія займає останнє місце в показниках партійної ідентифікації. Ці показники демонструють, що країни Східної Азії, в цілому, мають відносно слабо розвинене почуття партійності. Навіть у Японії, партійна ідентифікація не укорінена в суспільстві.	
		Нові демократії	Модель соціальних розколів є недостатньо ефективною в сучасних умовах в країнах Центральної та Східної Європи, що пояснюється зменшенням розриву між соціальними розколами та розмиванням їх границь. Країни Східної Азії не є винятком. Як уже підтверджено в інших нових демократіях, плинність, центрованість на особистості, нестабільність партійних систем може послабити систематичний зв'язок між соціальними розколами і політичними партіями	Європейський електорат, у більш широкому сенсі, розвинув організаційні зв'язки із класовими і релігійними політичними партіями, що замінило роль партійності в США, як короткий шлях до визначення електорального вибору. У цих умовах ідентифікація з партіями само по собі не вдалося розвинути серед європейців. Як результат, у європейському контексті, партійна ідентифікація менш стабільна, ніж саме голосування. Східна Азія займає останнє місце в показниках партійної ідентифікації. Ці показники демонструють, що країни Східної Азії, в цілому, мають відносно слабо розвинене почуття партійності. Навіть у Японії, партійна ідентифікація не укорінена в суспільстві.	Економічні голосування в посткомуністичних країнах розвивалися по-різному, ніж у розвинених демократіях, залишивши так звані "гіпотези відповідальності", що стосувалися тільки тих виборців, хто вагається.
3.	Висновок		В результаті, в молодих демократіях Колумбійська модель має обмежене значення при аналізі електоральної поведінки. Зокрема, помітні просторові розподіли електоральної підтримки, що буквально розрізають соціальні розколи ставлять під сумнів актуальність цієї моделі в якості детермінанти електорального вибору.	Не можна однозначно сказати, що стабільна і міцна партійна ідентифікація грає вирішальну роль у прийнятті електорально-го рішення. Міцні установки та довгострокові партійні ідентифікації залишаються в постійному розвитку. Крім того в нових демократіях політичні партії розвиваються набагато повільніше, і потрібен час для інституціоналізації нової системи. Для стабільної підтримки необхідні стабільні, розвинуті політичні партії.	Гіпотетичний зв'язок між економікою і електоральним вибором в нових демократіях залежить від політичних відношень виборців, які залежать від інформації та довіри до нових інститутів. Якщо люди з обмеженою інформацією і малим рівнем довіри до демократичних інститутів реагують на економічні події в дещо по-іншому ракурсі, ніж ті, які мають знання і довіряють, було б розумно, представляти моделі економічного голосування в нових демократіях інакше, ніж моделі економічного голосування в розвинених демократіях.

Ці підходи не враховують роль посередника політичного або соціального контексту у електоральному виборі. При всьому цьому вважається необхідним додати контекстну складову до аналізу електорального вибору.

1. *Lipset S. Cleavage, Parties and Democracy // Party Systems and voter Alignments Revisited / L. Kavonon, S. Kuhnle (eds).* – London ; New York: Rutledge, 2000. – P. 2–9. 2. *Franklin M. Electoral Change: Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries / M. Franklin.* – New York : Cambridge University Press, 1992. 3. *Dalton R. J. Democracy and its Citizens: Patterns of Political Change / R. J. Dalton.* – Center for the Study of Democracy, UC Irvine [Electronic source]. – Access mode: <http://escholarship.org/uc/item/9pn25985>. 4. *Lazarsfeld P. People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in Presidential Campaign / P. Lazarsfeld, H. Gaudet, B. Berelson.* – New York : Columbia University Press, 1948. 5. *Липсет С. Структуры размежеваний, партийные системы предпочтения избирателей. Предварительные замечания / С. Липсет, С. Роккан // Политическая наука.* – 2004. – № 4. – С. 204–234. 6. *Lazarsfeld P. People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in Presidential Campaign / P. Lazarsfeld, H. Gaudet, B. Berelson.* – New York : Columbia University Press, 1948. 7. *Mainwaring S. Party System Institutionalization and*

Party System Theory after Third Wave Democratization / S. Mainwaring, M. Torkal // Working Paper. – # 319. – Notre Dame University, 2005 [Electronic source]. – Access mode: http://upf.academia.edu/MarianoTorcal/Papers/728339/Party_System_Institutionalization_and_Party_System_Theory_After_the_Third_Wave_of_Democratization. 8. *Campbell A. The American Voter / A. Campbell, Converse, W. Miller.* – New York : John Wiley and Sons, Inc., 1960. 9. *Campbell A. The Voter Decides / A. Campbell, G. Gurin and W. E. Miller.* – Evanston, Illinois : Row, Peterson and Company, 1954. – P. 88–89. 10. *Budge I. Party Identification and Beyond / I. Budge, I. Crewe, D. Farlie.* – London : John Wiley, 1976. 11. *Dalton R. Parties without Partisans / R. Dalton, M. Wattenberg.* – Oxford : Oxford University Press, 2000. 12. *Brader T. Emergence of Mass Partisanship in Russia, 1993–1996 / T. Brader, J. Tucker // American Journal of Political Science.* – 2000. – # 45. – P. 69–83. 13. *Miller A. Development of Party Identification in Post-Soviet Societies / A. Miller, T. Klobucar // American Journal of Political Science.* – 2000. – # 44 (4). – P. 667–686. 14. *Downs A. An Economic Theory of Democracy / A. Downs.* – New York : Harper and Row, 1957. 15. *Key V. O. The Responsible Electorate: Rationality in Presidential Voting 1936–69 / V. O. Key.* – Cambridge, MA : Belknap Press, 1966. – P. 7. 16. *Lewis-Beck M. Comparative Economic Voting: Britain, France, Germany, Italy // American Journal of Political Science.* – 1986. – # 30. – P. 315–346.

Надійшла до редколегії 14.03.12

УДК: 321.323

М. О. Призглей, асп., КНУТШ

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Розкрито сутність та основні характеристики політичної участі, її рівень та значення в умовах демократизації суспільства.

Ключові слова: політична участь, форми політичної участі, засади політичної участі в умовах демократизації.

Раскрыта сущность и основные характеристики политического участия, его уровень и значение в условиях демократизации общества.

Ключевые слова: политическое участие, формы политического участия, принципы политического участия в условиях демократизации.

The essence and main characteristics of political participation is exposed, it's level and value in conditions of society's democratization.

Keywords: political participation, form of political participation, principles of political participation in conditions of society's democratization.

Однією з найважливіших загально визнаних закономірностей демократичного розвитку держави є широка участь її громадян. Демократичний устрій суспільства передбачає конституційно закріплені базові засади участі громадян у політичному житті. Її основу складає не лише участь громадян у виборах, референдумах, а також їхня здатність безпосередньо здійснювати вплив на підготовку, прийняття і реалізацію політичних рішень, контролювати їх виконання.

Проблема участі громадян пострадянських країн в суспільних та політичних процесах як на державному, так і на місцевому рівнях складна і багатогранна, вона обумовлена наявністю ряду позитивних та негативних тенденцій і протиріч, що з'явилися в трансформаційний період.

Політична участь громадян є одним із найважливіших критеріїв легітимації існуючої системи влади та збереження демократичного режиму. Без широкої участі, відповідно, забезпечення участі громадян у прийнятті політичних рішень неможливо досягнення суспільної згоди, само відтворення громадянського суспільства.

Метою статті є дослідження основних засад політичної участі громадян в умовах демократизації суспільства.

Найбільш широку теоретичну та методологічну базу для вивчення проблеми політичної участі представляють праці західних дослідників, зокрема американських політологів та соціологів. Фундаментальні засади досліджень політичної участі закладені в працях Г. Алмонда, Б. Бербера, С. Верби, Р. Даля, М. Кааза, Р. Кловарда, С. М. Липсета, Л. Мілбрата, Р. Міллса, Дж. Нагеля, Н. Ная, Р. Патнама, К. Пейтмена, Д. Ціммермана та ін.

Проблема залучення громадян до сфери політичних відносин все більше привертає увагу і вітчизняних вчених. На початку 90-х рр. ХХ ст. в умовах демократизації

політичної сфери суспільства інтерес наукової спільноти до проблеми участі громадян у політиці значно зріс, почалося переосмислення цієї проблематики в контексті українських реалій. В українській науці політична участь громадян як процес залучення до сфери політичних відносин теоретично обґрунтована в дослідженнях І. Алексєєнко, Н. Дембіцької, В. Речицького, Л. Угрин. Інституційні параметри та характеристики політичної участі досліджуються І. Вороним, В. Бортніковим, Н. Ротар, В. Скобликом, О. Чемшитом.

У російській політичній думці наукові доробки дослідження політичної участі були здійснені на основі критичного аналізу історичних, політологічних та соціально-філософських теорій Західної Європи та США. Російськими науковцями було обґрунтовано теоретичне розуміння політичної участі як інструментальної активності, через яку громадяни намагаються впливати на уряд таким чином, щоб він здійснював бажані для них дії (Г. Артемов, Д. Гончаров, В. Гельман, В. Голосов, А. Ключев, О. Мелешкіна, В. Петухов, Ю. Шевченко, О. Шестопал).

Існує велика кількість тлумачень терміну "політична участь", більшість з яких, до того ж, є дуже розмитими. Ці тлумачення відображають еволюцію від спеціальних до більш загальних уявлень про досліджуване явище. Крім того, для опису феномену політичної участі використовують такі поняття, як "громадянська участь", "політична поведінка", "політична активність", "політична діяльність". Деякі вчені не розмежовують ці поняття, пояснюють одне поняття через інше та вважають взаємозамінними. Для вітчизняної політичної думки проблема термінологічної неточності постає особливо гостро. Вона пов'язана перш за все з відсутністю в українській політичній думці загально визнаних термінів, які б